

חנה אבנת

גאות ואדיקות דתית: פורום וירטואלי של לסביות דתיות בנענע

תרגמו: זוהר דרומי ונוסעת סמויה

באוקטובר 2005 הופיעה באחד המרחבים הוירטואליים הלסביים החביבים עלי הודעה, שבאתר nana.co.il נפתח פורום חדש המיועד ללסביות דתיות (כלומר אורתודוקסיות) ולחברותיהן. כיוון שאיני דתית, ולא במערכת יחסים עם אדם דתי, נכנסתי לפורום דתיות גאות מתוך סקרנות. אני קוראת פסיבית בפורום זה מאז. בהרצאה זו אתאר את הקהילה הוירטואלית הייחודית ומכניסת האורחים הזו, ואנתח את התפקוד שלה הן במישור הדתי והן במישור הלסבי של החיים והזהות של חברות הקהילה הזאת.

מטרת המרחבים הוירטואלים של קהילת הלהט"ב

למרחבים וירטואליים (פורומים, צ'טים, אתרי שידוכים ופורטלים קהילתיים) יש תפקיד מעצב ייחודי בחייהם של הומוסקסואלים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים בישראל. האנתרופולוגית האמריקאית שרי קורל טוענת שבארצות הברית המרחבים הוירטואליים הלסביים באים במקום זהות קהילתית ממשית עבור הלסביות שבארון, אלו שבחנות את זהותן המינית, ואלו שגרות בפריפריה¹. באופן דומה, תוך השתתפות באתר לסבי אירופאי ראיתי כיצד מתפתחות ומטופחות זהויות לסביות אירופאיות פרטניות. כמו המרחבים האמריקאיים, גם המרחבים הוירטואליים האירופאים דוגמת Eurosappho@seta.fi נשארו בעיקר בעולם הוירטואלי, וקשרים מחוץ לאינטרנט היו נדירים וכללו מיעוט מתוך 500 החברות באתר. מרחבים וירטואליים אירופאיים, כמו אלה האמריקאיים, אינם יכולים להעניק למשתתפות הישראליות תחושת שייכות, ונוטים להציב אותן בשוליים מבחינה תרבותית, לשונית ומסורת משותפת. כמו כן, בישראל – מדינה קטנה שאפשר לחצות ביום אחד – למרחבים וירטואליים של קהילת הלהט"ב יש תפקיד ממשי ומיידי יותר בחיי חבריהם². המרחבים הוירטואליים האלה לא רק מאפשרים לחלוק פחדים, רצונות וקשיים משותפים לחברי קהילת הלהט"ב,

אלא גם מדרבנים חבירה ויצירת קהילות וזהויות ממשיות, מחוץ לעולם הוירטואלי.

על דתיות גאות

דתיות גאות היה הפורום הראשון שנוצר במיוחד עבור ובידי לסביות אורתודוקסיות וחברותיהן. הפורום חדש יחסית. ככלל נשמרת נוכחות קבועה של כינויים בפורום מאז שהחל לפעול ועד היום. באופן טבעי היו שעזבו את הפורום והיו שהצטרפו, אך באופן כללי הנוכחות נשארה קבועה ויציבה מאז תחילתו. בחירת הכינויים בפורום משקפת שדה התייחסות תרבותי רחב. רק חלק קטן יחסית מהכינויים שואב ממקורות יהודיים או עבריים מובהקים, פחות משציפיתי למצוא. נתקלתי בכינויים שהם משחק מילים של השם האמיתי של המשתמשת, שמות של דמויות בדיוניות, שמות עבריים או לועזיים, וכן דמויות או הישגים תרבותיים יהודיים או מערביים. כמה משתתפות משתמשות בשמן האמיתי ככינוי בפורום. לפורום יש מנהלות, לחלקן יש כינוי נפרד כשהן מתפקדות כמנהלות וכשהן מציבות הודעות כמשתתפות רגילות. עם הזמן שמת לב לתופעת הכינוי החד פעמי, שנועד לחדד עמדה מסוימת בשרשור (ועל כן קשור לנושא הדיון בשרשור) או כדי להסתיר את הזהות המוכרת של המשתתפת. לפני כמה שבועות נערך בפורום מפקד. 48 משתתפות התפקדו. במהלך החודש שבו התרחש המפקד ספרתי 143 כינויים בדיונים השונים ובלוח המודעות. כמה מהכינויים הנוספים הם כינויים רשמיים של גופים או נציגים של אתרים או פורומים אחרים. אך רוב הכינויים הנוספים מצביעים על תופעת הזהות המרובה הרווחת באינטרנט. משתמש אחד יוצר יותר מזהות אחת, ופועל בתוך כמה זהויות לצרכים ומטרות שונים. כעשרים אחוזים מהכינויים שהופיעו בפורום באפריל 2006 הופיעו גם במרחבים וירטואליים אחרים של קהילת הלהט"ב. כמה מהמשתתפות בפורום דתיות גאות מרגישות שייכות גם במרחבים וירטואליים לסביבות אחרים, כמו פורום לסביות בנענע או אתר גוגיי. נשים מפורומים אחרים מבקרות בפורום דתיות גאות כדי להנות מהאווירה המיוחדת השוררת שם. יש תחלופה בין הקהילות השונות. מקריאה בשרשורים השונים ובלוח המודעות נודע לי שיש עוד קהילות דתיות וירטואליות, קהילות המתגבשות סביב הנושאים של זהות לסבית דתית והורות לסבית דתית. נודע לי גם שקיים עולם וירטואלי

מלא של דתיים מכל הזרמים, החודרים באמצעות המחשבים והאינטרנט ללב החוגים הדתיים.

אחד ההבדלים הבולטים לעין בין פורום דתיות גאות ומרחבים וירטואליים לסביבים אחרים הוא חיצוני. הוא קשור לשפה ולכללי ההתנהגות של משתתפות הפורום. בניגוד בולט לרוב הציטים ולמשתתפות רבות בפורומים לסביבים אחרים כגון גוגיי או נענע, שם שפה לא תקנית ופוגענית נפוצה, בדרך כלל השפה בפורום דתיות גאות היא תקנית עד מליצית. היא עשירה ברמיזות אינטרטקסטואליות, רבדים ומשמעויות. דעות וטיעונים מנוסחים היטב ולעניין בדרך כלל. המשתתפות נוהגות לקרוא הודעות לפני שהן מגיבות אליהן ולהתייחס בדיוק לנקודה ולגופו של עניין. יש הנוטות להאריך (אפילו באופן מופרז) ולענות על כל נקודה בנפרד. הביטוי בכתב בפורום משקף את הסביבה שבה רוב משתתפות הפורום גדלו – עם כבוד למילה הכתובה ולטיעון מנוסח היטב. הייתי עדה לויכוחים לוהטים עד מאוד בפורום, אך לעולם לא להודעות שנכתבו בכוונה כדי להעליב או לפגוע. בשל כך תפקידן של מנהלות הפורום מסתכם בניזיפות קלות, ובהחדרת מעט מוטיבציה, ולא בפעולות חריפות יותר הנדרשות ממנהלות פורומים לסביבים אחרים. כאמור, השפה בפורום היא תקנית, כלומר בעלת תחביר נכון ו'נקייה'. בתקופה של כמעט שנה בפורום נתקלתי במקרים בודדים בלבד של שימוש בשפה לא תקנית או לא נכונה. גם הכינויים משקפים מצב זה. עד היום ראיתי רק שני יוצאים מן הכלל הזה. גם היוצאים מן הכלל הנדירים האלה בקושי נתקלים בביקורת או בלעג. במקרה הנדיר שבו משתתפת ותיקה ביקרה או צחקה על האיות או השפה של משתתפת חדשה, הועברה עליה ביקורת הן בשל הפרת כללי ההתנהגות המקובלים באינטרנט – אלמנט חילוני, והן בשל הלבנת פנים – אלמנט דתי.

הפורום גם יותר הטרוגני, נעים, מקבל וסובלני מרוב האתרים הלסביים בישראל. הומואים המחפשים לסביות למטרות רבייה או הסתרה אינם נזרקים בבושת פנים, אלא נשאלים על המניעים שלהם. הופעותיהם בפורום מנוצלות להתחיל דיון בנושא היתרונות והחסרונות של הדרכים השונות העומדות בפני ההומו/לסבית הדתיים. נשים

לסביות או ביסקסואליות הנשואות לגברים מתקבלות בסובלנות רבה יותר בפורום מאשר בקהילת הלהט"ב בכללותה. יש עידוד הדדי בפורום למשתתפות העומדות בפני שינויים או אתגרים. המדיניות המקבלת נשמרת בקפידה. גם כשהזדהתי בפורום וחשפתי את מטרותי, גם אם היו משתתפות שהודו שהסיטואציה אינה נוחה להן, כולן קיבלו אותי לפורום בברכה. בפורום שוכנות זו לצד זו ימניות ושמאלניות. חלקן מתווכחות ללא לאות, וחלקן מסכימות לא להסכים. אין מחלוקת בפורום שלכל דעה יש זכות להיות מבוטאת. אך הפורום אינו אוטופי יותר מכל מקום אחר בעולם. חברות בו נשים נעימות ומסבירות פנים יותר ופחות, אבל מוסכמות ההתנהגות שבו הופכות אותו למקום יותר נוח לכולם. רגישות לנורמות הקהילה חיוניות להבנת הקבלה או הדחיה בפורום.

תשובה ייחודית לצרכים קהילתיים ומכווני-זהות ספציפיים

כשם שלסביות ישראליות או אירופאיות נוטות להרגיש דחוקות לשוליים במרחבים צפון אמריקאים מקוונים, כך גם לסביות דתיות עשויות לחוש שדוחקים, משתיקים אותן או רואים בהן זרות ומזרות בקרב הזרם המרכזי של הקהילות או של מקומות המפגש הוירטואליים הלסביים הישראליים. יהודים דתיים לא יאכלסו בדרך כלל את סצנת המסיבות הלהט"בית אשר רובה מתרחשת בלילות שישי. החיצוניות האופיינית הבולטת של מרחבים להט"בים רבים עשויה להרתיע את רוב היהודים הדתיים. אנשי קהילה או מרחבים להט"בים רבים ברשת או מחוצה לה עשויים להיות חשדנים כלפי פרטים שמתלבשים, מתנהגים או מדברים כמו יהודיים דתיים. הסיבה לכך היא ללא ספק היחס הסטיגמטי שקיבלו קהילות להט"ביות וחבריהן ממנהיגים ונציגים של מפלגות דתיות בישראל. כך, נשים דתיות הנכנסות לתת התרבות הלסבית עלולות לחוש דחוקות הצידה או מושתקות ועשויות לחוש כורח לבחור בין זהותן היהודית והלסבית. כמו כן, החברה הישראלית הדתית באופן כללי אינה תומכת בזהות או באורח החיים הלהט"בים, אשר נתפסים כמנוגדים לדת היהודית. כך לעיתים קרובות מופעל על לסביות דתיות לחץ כפול לבחור בין זהויותיהן הדתית והמינית. 'דתיות גאות' קיים כמרחב בטוח שבו לסביות דתיות יכולות להתדיין על זהויותיהן המורכבות

כלסביות דתיות ולחוות אותן בשלמותן. פורום זה מציג תחלופה קבועה של מחשבות על החיים, החוויה והידע הלסביים - אורתודוקסיים ובניה קהילתית ויחידנית שלהם.

כותרת כפולה זו של הפורום – דתיות וגאות הינה תוצר של הבחנות ברורות – הן נושאיות והן מוכוונות מהות – בינו לבין מרחבים ישראלים אחרים של להט"ב ברשת. בנוסף להודעות מסורתיות על מפגשי ארוחה ומסיבות מחוץ לרשת, 'דתיות גאות' כולל גם הודעות על קבוצות לימוד, טקסים, פעילויות דתיות, דרכים לציין מועדים יהודיים או תאריכי מפתח הקשורים לקהילת הגייז, ובכך משקף את ההרגל האורתודוכסי של שיח סביב ציון מועדים מיוחדים והחדרת משמעות רגשית ריטואלית³ למועדים אלה. המפגשים נערכים מזמן לזמן, בפורמט קבוע, ועוסקים בנושאים העונים על הצורך הכפול של הקפדה דתית מחד וטיפוח של הזדהות לסבית חיובית קהילתית ויחידנית מאידך. המשתתפות נפגשות במהלך החגים לקריאה משותפת של מגילת אסתר בפורים, טקסי סדר טו' בשבט משותפים, קבוצות לימוד לילות וביקור בכותל בשבועות, ופגישה בסוכה במהלך חג הסוכות וזאת בנוסף לפיקניקים, מפגשי ארוחה, יסוד ארגון (בת קול), אג'נדה (סדר יום), סטיקר⁴, צעידה משותפת במצעד הגאווה ויציאות משותפות לפעילויות הלסביות החילוניות הנדירות במסגרת ערבים לנשים בלבד שמתקיימים במהלך השבוע.

באופן דומה, שרשורים (נושאים משותפים לדיון) ולוחות מודעות מעידים על ההשתייכות הכפולה הלסבית והדתית של הפורום. שרשורים לסביים מסורתיים על יציאה מן הארון בפני חברים והורים, מציאת מקום מגורים עצמאי, אהבה לא ממומשת, חגיגות של ימי הולדת ושל יחסים מופיעים זה בצד זה עם שרשורים בנושא פרשת השבוע, התפתחויות אחרונות בהלכה בעלות רלבנטיות אפשרית לחייהם של הומואים ולסביות, יחסים בין יהדות ופוליטיקה, נושאים חברתיים - כלכליים או הסכסוך הערבי - ישראלי.

נושאים הלכתיים חדשים מועלים לדיון. האם יש לטבול במקווה לפני הזרעה מלאכותית? (אגב, פורום זה מאופיין בגישה אוהדת ילדים מאוחדת יותר בהשוואה למרחבים לסביי חילוניים ברשת). האם יש להשתמש בתרומות זרע ממקור לא יהודי? האם יש לייבא זרע? האם על נשים בעלות ילדים הנמצאות במערכת יחסים מחייבת לכסות את ראשן כשהן הולכות לבית כנסת אורתודוכסי? מה בדבר התנהגות מסורתית למניעת ניאוף וחוסר צניעות? אם גברים ונשים אורתודוכסים רבים נמנעים מלגעת בבני המין השני מתוך צניעות וכביקורת נגד התנהגות מינית בלתי הולמת, כיצד על נשים לסביות דתיות לנהוג ביחס לנושא זה? האם עליהן להימנע מלגעת (לשמור נגיעה) בגברים? נשים? גברים ונשים? האם נושא טהרת המשפחה נוגע לסביות? האם מחזור הטומאה וטהרה – פרישה ואיחוד מחדש לאחר טבילה במקווה – נוגע ליחסים לסביים?

נושאים אחרים לדיון עולים גם הם מהצירוף הייחודי של סגנונות חיים יהודיים לסביים. עקב הציווי לכיבוד אב ואם חוששות לסביות רבות להתעמת איתם או להתוודות בפניהם. כאשר אושרם ושביעות רצונם של ההורים מתנגש עם האושר והסיפוק האישי, למי מהם יש זכות קדימה? שאלות רבות עולות בנוגע לסגנונות חיים ולהסדרים בין זוגות לסביים דתיים וחילוניים מעורבים. אילו ויתורים ניתן לעשות? כיצד להגיע לפשרות? האם יחסים כאלה רצויים או יכולים להתקיים? (ישנן לא מעט דוגמאות מייצגות למערכות יחסים פעילות כאלה בפורום). כמו כן עולה השאלה כיצד להגות ולדון במיניות לסבית בתוך מסגרת דתית אשר מוקירה צניעות.

כל השרשורים הללו מפותחים בצורה מחזורית, חוזרים אליהם פעם אחר פעם ומתווכחים עליהם ברהיטות ובאופן מלומד, עם הפניות תדירות למקורות תנ"כיים, הלכתיים ורבניים. גישות מודרניות ולוגיות מתחרות בגישות המכוונות לרוח התורה. הנטייה הזו היא אולי מה שמבדיל באופן הבולט ביותר את 'דתיות גאות' ממרחבים להט"בים אחרים ברשת. הויכוח ההלכתי בפורום זה רחוק מלהיעלם או להפוך לקרתני או מיושן, והוא מקבל רלבנטיות חדשה. מתוך מודעות לרוח החלוציות המשותפת,

המשתתפות מעודדות אחת את השנייה דרך תהליך שבו ההלכה הופכת למקום לחיות בו – "וחיית במ". ההלכה הופכת עקרון גמיש המכתיב התנהגות ועונה על הצרכים של זהויות הצפות ועולות בעולם משתנה. וכך, מרחבים כגון דתיות גאות הינם עדות נוספת למה שחנה קהת הגדירה כהשקפה דתית, פתוחה ובעלת ביקורת עצמית כלפי התפתחויות המתרחשות בעולם חילוני ליברלי.⁵

Correll, Shelley. "The Ethnography of an Electronic Bar: The Lesbian Cafe"
Journal of Contemporary Ethnography, vol. 24, no. 3, 1995, pp. 270-298

² אבנת, חנה "מין ומגדר מקוונים: לסביות בסייברספייס", סקס אחר – הכנס הראשון לתיאוריה קווירית וללימודים הומו-לסביים באוניברסיטת תל אביב, 30 מאי 2001. רשומות סקס אחר

<<http://www.gay.org.il/qttau/proceedings/hanna%20ovnat%20lesbians%20in%20cyberspace.doc>>

³ לדוגמא, חברה בדתיות גאות שהשתתפה באירוע חילוני פמיניסטי של מדורת לג' בעומר קבלה על חסרונו של תוכן דתי. היא הייתה מעדיפה תוספת של תוכן טקסטואלי או תנכ"י כלשהו לחגיגות.

⁴ הסטיקר ממזג את סמל האישה הכפול הלסבי עם זה של נרות שבת.

⁵ קהת, חנה, "מעמד נשים ולימוד תורה בחברה האורתודוקסית". התשמע קולי? ייצוגים של נשים בתרבות הישראלית. ע. יעל עצמון, ת"א: ון ליר/קיבוץ המאוחד, 2001, 355-364.